

Dünya Federalizm Tecrübesi ve Sovyet Federalizmi

Dr. Bekir DEMİR

Özet: Bu çalışmada, dünyada uygulanmış ve uygulanmaya devam eden farklı federalizm anlayışı ve federasyon modelleriyle (anlaşmalı, anayasalı, birlik esaslı, özerklik esaslı federasyonlar, vs.) yetmiş yıl hüküm süren Sovyet federalizmi karşılaştırılmaktadır. Karşılaşürmanın esasını, hem federalizmin genel kabul görmüş prensipleri, hem de Sovyet federalizminin hukuki altyapısı ile uygulama arasındaki çelişkiler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler : SSCB, RSFSC, Federalizm, Sovyet Federalizmi, Federasyon, Çıkma Hakkı, Egemenlik

Giriş

Uygarlık geliştikçe, sürekli ihtilaflar, savaşlar, çatışmalar doğuran devletler arası ve devlet içi karşıtlıklar yerini, iktidarın paylaşımında ve toplumsal ilişkilerde uzlaşma arayışlarına bırakmaya başladı. Bu bağlamda, devlet örgütlenmesi ve kamusal iktidarın tüm kademelerinde insanların barışçı ve uyumlu içerisinde birleşme yolu olarak değerlendirilen federalizm bugün toplumsal, devlet içi ve devletler arası ilişkilerdeki gelişmenin eğitim ve perspektiflerinin analizinde anahtar bir ideal olarak öne çıkmaktadır.

Dünya tarihinde federalizmin ortaya çıkışı, bir taraftan halkların (milletlerin) tek bir topluluk şeklinde örgütlenme arzuları, diğer taraftan da mukteditir devletlerin başka milletleri (halk) ve devletleri - nispeten bağımsızlıklarını koruyarak - kendilerine dahil etme istekleriyle bağlantılıdır. Ancak federalizmin prensiplerinin hukuki şekillenme süreci ikiyüz yıldan biraz fazla geçmişe sahiptir.

* *Anafartalar Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi, Rusya Araştırmaları Uzmanı /ANKARA*
bdemir@anafartalar.org

FEDERALİZM VE FEDERASYON

Federasyon denilince, genellikle belirli (kısmi) siyasi ve hukuki bağımsızlık ya da özerkliğe sahip devlet benzeri kurumlardan (cumhuriyet, eyalet, kanton ve benzeri birimler) oluşan "birleşik" devlet anlaşılmaktadır¹. Devletten farklı olarak devlet benzeri kurumlar egemenliğe - iç ve dışişlerinde tam bağımsızlığa sahip değildirlir.

Federasyon, bir devlet örgütlenme biçimi olup federasyonu oluşturan devletlerin ya da birimlerin her birine "federe devlet / birim", ortak devlete de "federal devlet" adı verilmektedir. "Federal devlet" kavramı (federasyon Latince *federatio* - birleşme, birlik) "federalizm" kavramından türetilmiştir ve bilimsel literatürde "birleşik devlet", "federal anlaşma temelinde devletlerin bir birlik devleti içerisinde gönüllü birleşmeleri", "üniterizmden daha demokratik bir devlet örgütlenme biçimi", vs. manalarında taayyün etmektedir (Federalizm 1997.; Umnova 1998: 12; Baglay vd. 1999: 290 - 292; Kozlova vd. 1995: 108; Konstitutsionnoye Pravo zarubejnih Stran 1995: 352, 364, 365; Konstitutsionnoye Pravo 1996: 201 - 202; Strekozov vd. 1995: 150).

Bir federasyonun en önemli özellikleri şunlardır: Yazılı bir anayasanın bulunması, merkeziyetçi olmayan bir siyasal yapı, birliğin korunmasını ve devamını sağlayacak askeri, siyasi ve kurumsal öğelerin geliştirilmiş ve yerleştirilmiş olması.

Kendi üyelerinin (federe birimlerin) önemli ölçüde bağımsızlıklarını koruyarak siyasi ve sosyo-ekonomik bütünlüğe ulaşmaları federasyonun önkoşuludur. Bu açıdan bakıldığında federasyon, federal iktidar yardımıyla ortak hedeflere ulaşmak için birkaç devletin, devlet benzeri kurumların belli oranda bağımsızlıklarını koruyarak birleşmeleridir (Problemi Suvereniteta v Rossiyskoy Federatsii 1994: 106).

Federalizm bir prensip olarak ele alındığında anlaşmazlıkların giderilmesi, insanların birleşmeleri ve bunların devlet ölçeğinde teşkilatlanma tarzı şeklinde karşımıza çıkarken, rejim ve devlet yapılanma şekli olarak algılandığında, devlet iktidarının farklı federe birimler arasında dikey paylaşımını ifade etmektedir. İktidarın yasama, yürütme ve yargı şeklinde "yatay" paylaşıldığı üniterizmden farklı olarak federalizmde yatay paylaşım

"dikey" paylaşımına tamamlanmaktadır. Bu şu demektir: devlet iktidarı hem yasama, yürütme ve yargı organları arasında yatay, hem de federal merkezle federe birimler arasında dikey olarak paylaşılmakta, böylece yatay planda gerçekleştirilen "fren" ve "denge" sistemi dikey planda da hayata geçirilmektedir. İşte burada devletin verimli işleyebilmesi için gerekli olan İktidarda - paylaşılarak - birliğin sağlanmasında federalizmin organize edici rolü ortaya çıkmaktadır.

Federasyonu oluşturan siyasi birimler kendi varlıklarını koruyarak egemenliklerinin önemli bir kısmını merkezi hükümete devretmektedirler. Federal devletle federe birimlerin egemenlik alanları, üyeler arasındaki görüşmeler ve anlaşmalarla behrlenir. Federasyonun tümünde geçerli federal anayasanın yanında her federe birimin kendi iç ilişkilerini düzenleyen anayasaları ve bu anayasaların uygulanışını gösteren kanunları çıkaracak organları bulunmaktadır. Fakat federal anayasa federe birimlerin tüm anayasa ve yasalarının üstünde bir değere sahiptir.

Devletin örgütlenme biçimi federasyon olan devletlerde en önemli mesele egemenliğin ve yetkilerin federal hükümetle federe hükümetler arasında paylaşılması konusudur. Genellikle dış siyaset, dış ticaret, para basma, savaş ilanı gibi temel konular federal hükümete bırakılırken, yerel nitelikli işler federe hükümetlere bırakılmaktadır.

Bir federasyonun kurulmasında birçok faktör (coğrafi, etnik, kültürel şartlar...) rol oynamaktadır. Bu nedenle her tarafta geçerli tek bir federasyon biçimi yoktur. Daha önce birbirinden ayrı ve bağımsız birer siyasal kişilik olarak yaşayan egemen devletlerin çeşitli nedenlerle yakınlaşmaları sonucunda bir federasyon kurulabilir. ABD ve İsviçre bu şekilde kurulmuştur. Bağımsız ve egemen olan devletleri bazı yetkilerini üstün federal hükümete veya organa bırakmaya mecbur eden çeşitli nedenler olabilir; askeri tehdit, geniş bir ekonomik pazar oluşturma, ortak bir kültür ve medeniyet etrafında toplanma gibi.

Federasyonların doğuşunda merkezi tek yapıli devletlerin çöküşü ve bu devletlerin sınırları içerisinde bulunan etnik ve kültürel bakımdan farklı bazı birimlerin özerklik kazanarak ayrılmaları da etkili olmaktadır. SSCB'nin kuruluşu merkezi nitelikli Çarlık Rusya'nın çökmesi, farklı

etnik ve kültüre sahip birimlerin özerklik kazanmaları ve bunların onbeş ayrı cumhuriyet olarak federal bir yapıda örgütlenmeleriyle kurulmuştur. Aynı şeyleri bugünkü Rusya Federasyonu için de söylemek mümkündür. Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetlerin 1990'larda birlikten ayrılmalarıyla SSCB tarih sahnesinden silinmiş, yerine yeni bir anayasa ve yeni bir federasyon anlaşması ile Rusya Federasyonu kurulmuştur.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi her federal devlet, onu diğer federal devletlerden ayıran kendine özgü bir kısım özelliklere sahiptir. Örneğin, Almanya, Rusya, Amerika ve Kanada federal devlet modelleri karşılaştırıldığında, Rusya Federasyonu'nun idari bölünmesinde etnik kimliğe "lisans veren" (Kagedan 1990: 163-176) *etnik/milli'* ve toprağı (coğrafyayı) referans alan *idari-bölgesel* tabanda bölünme prensiplerinin ayrı ayrı belirleyici olduğu, buna karşılık Amerikan ve Alman federal sistemlerinde etnik faktörün dikkate alınmadığı, Kanada federasyonunun (Melkumov 1998: 4) ise bu iki tip arasında ara bir yerde olduğu görülür.

Bazı bilim adamlarına göre, kendi tarihleri ve coğrafyaları büyük topraklara sahip devletlerin federalizm prensipleri üzerine örgütlenmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda da şuna dikkat çekmektedirler: dünyada halen var olan alan itibarıyla- büyük altı devletten, Çin hariç beş tanesi (ABD, Avustralya, Kanada, Rusya, Brezilya) federal anayasa sahiptir.

Bununla birlikte tarih ve günümüz tecrübeleri, devletin siyasi örgütlenmesinde toprak ölçüsünün her zaman ve mutlaka başlıca belirleyici faktör olmadığını göstermektedir. Geçmişte ve günümüzde varolan küçük fakat oldukça başarılı işleyen birçok federal devletin mevcudiyeti, diğer taraftan büyük toprağı ve farklı iklim şartlarıyla üniter yapısını koruyan devletlerin varlığı bunun birer ispatıdır. Bu nedenle uygun devlet yapısının belirlenmesinde toprak faktörü dışında, Rusya ve Hindistan örneklerinde olduğu gibi çok milletlilik, çok dinlilik, bölgecilik, milli mentalite, hakim siyasal kültür, vs. şeklindeki bir dizi kompleks parametreler de dikkate alınmalıdır. Tüm bu faktörler birlikte ele alındığında devletin federal sisteme göre örgütlenmesi için yeterli esas teşkil edebilirler.

Anlaşmalı ve Anayasalı Federasyonlar

Federasyonun karakteri, yaratılma tarzına bağlıdır. Dünya pratiğinde federasyonlar ortaya çıkma yolları itibariyle iki guruba ayrılmaktadırlar: anlaşmalı federasyonlar ve anayasalı veya "yukarıdan" yaratılan federasyonlar.

Bağımsız devletler veya devlet benzeri organizasyonların aralarında yapılan bir antlaşma, anlaşma, kurucu pakt temelinde birleşerek kurdukları federasyon anlaşmalı federasyondur (*ABD*⁴, İsviçre, SSCB). Anlaşma sadece uzlaşmaya varma süreci değil, aynı zamanda hukukî bir belgedir. Oluşma yaygın olan bu modelde birleşme ile merkez, yani "aşağıdan yukarıya doğru" devam eden bir süreci kapsamaktadır. Bu tip federasyonlar daha çok adem-i merkeziyetçidirler.

Federal devletlerin oluşum tarihlerine bakıldığında ilk federasyonların uzlaşmaya varma prensibine bağlı kalmaya özen gösterdikleri dikkat çekmektedir. Zaten böyle bir uzlaşmanın yokluğu istikrarlı ve verimli bir devletin yaratılması hedefine ulaşılmasına izin vermeyecektir⁵. Ancak, uygulamada federal merkezle federe birimler arasında mutlak uzlaşma sağlanmasının reel olmadığını da kabul etmek gerekir.

Federal bir devlette iki seviyedeki konsensüs özel önem ifade etmektedir. Birincisi, devletle vatandaşlar arasındakiidir. Bu seviyedeki uzlaşma, hem devletleşmenin temeli, hem de ister federal, ister üniter olsun devletin istikrar kaynağıdır. İkinci uzlaşma seviyesi ise federal devlet ile onun bileşenleri - federe birimler arasındaki mutabakattır ki, bu federal yapılanma şeklini seçen devletin istikrarının olmazsa olmaz şartıdır.

Bir diğer model anayasalı veya "yukarıdan", yani - idari birimlere belirli yetkiler veren - merkezi iktidar kararıyla kurulan federasyon modelidir. İdarenin büyük oranda merkeziyetçi olması itibariyle diğerlerinden ayrıtt edilen bu tip federasyonların en önemli özelliği federal merkezin, son tahlilde, federe birimleri yaratma, ortadan kaldırma ve sınırlarını değiştirme hakkını elinde bulundurmasıdır.

Bu federasyonlar genellikle yeni bir anayasa kabulü ile veya mevcut anayasada yapılan değişikliklerle kurulmaktadır. XIX.yy.'da sömürge sonrası Latin Amerika ülkelerinde (Meksika, Bolivya, Venezüella, Kolombiya,

Arjantin) olduğu gibi üniter yapıdaki bir devlet, içerisindeki idari birime federe birim statüsü vermekle federasyona dönüşebilir. Örneğin Hindistan 1956 yılında Anayasasında yaptığı değişiklikle, Pakistan ise 1973'de kabul ettiği Anayasa ile federal devlet halini aldı. 1993 yılında Anayasasında yaptığı değişiklikle üniter Belçika üç federe birimden oluşan federasyona dönüştü. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra merkezi iktidarın kararları ve 1918 Anayasası ile Rusya Federasyonu kuruldu.

Ancak belirtmek gerekir ki, "aşağıdan" ya da "yukandan" yaratıldığından bağımsız olarak federasyonların yaratılmasındaki en önemli etken, kuşkusuz ilgili devlet halkının ortaya koyduğu irade ve fikirlerdir. Hangi yol tercih edilirse edilsin kamuoyunun (halkın) düşüncesi hesaba katılmadan, üstelik zor kullanarak kurulan federasyonlar, gerçek manada federasyon olmaktan uzaktırlar (Karapetyan 1999: 5). Diğer bir ifadeyle federasyonun kurulmasındaki başat prensip, federasyona giren ögelerin -resmi ve sivil planda- gönüllü mutabakatlarının olmasıdır.

"Birlik" Esaslı ve "Özerklik" Esaslı Federasyonlar

Üyeleriyle olan ilişkileri açısından federasyonlar ikiye ayrılmaktadırlar: "birlik" esasına ve "özerklik" esasına dayalı federasyonlar. ABD, İsviçre, Tanzanya, Birleşik Arap Emirlikleri "birlik" esaslı üzerine kurulmuşlardır. "Birlik" terimi halen bu federasyonların resmi belgelerinde bu birleşmeyi nitelemek için kullanılmaktadır. SSCB, eski Yugoslavya ve Çekoslovakya (1 Ocak 1993'teki parçalanmaya kadar) "birlik" esaslı federasyonlara birer tarihi örnektirler.

"Birlik" esaslı federasyonların karakteristik özellikleri: 1- Bir anlaşma çerçevesinde ve birleşen devlet ya da devlet benzeri kurumların irade beyanları ile ortaya çıkmaktadırlar; 2- Başlangıçta egemenlik haklarını koruyan federe birimler, federal organlarca gerçekleştirilmesini düşündükleri yetki ve sorumluluk konularını birliğe devretmektedirler; 3- Federe birimlerin gönüllü katıldıkları birlikten çıkma haklarının saklı tutulması öngörülmüştür. Bu durum, "birlik" federasyonlarının çoğunun federal anayasalarında yer almamasına rağmen bazı federe birimlerin federasyondan ayrılma denemelerinde (1847 İsviçre'de, 1861 ABD'de) kendini göstermiştir (Çirkin 1997: 15; Melcumov 1998: 12-31; Umnova 1998: 11-16).

"Özerklik" esasına dayak federasyonlar, ya üniter (ya da sözde federal) devletin, merkezi iktidarın bir eylemi (kanun, kararname) ile federasyona dönüştürülmesi yoluyla (Hindistan, Nijerya, Belçika, Avusturya, Kanada, Pakistan - 1973 anayasasıyla, RSFSC), ya da, yeni Rusya Federasyonunda olduğu gibi, federe birimlerle federal merkez arasında iktidarın federalizm prensipleriyle adem-i merkezileştirilmesi hakkında anlaşma⁶ yapma yoluyla yaratılmaktadırlar.

Burada şunu hemen belirtmek gerekir ki, anlaşmak ve anayasalı federasyonlar ister "birlik", ister "özerklik" esasını üzerine kurulsun, aralarında kesin bir sınır yoktur. "Saf halde gönüllü birlik şeklinde kurulmuş federasyon günümüzde mevcut değildir. Aksine çağdaş federasyonlar, Çoğunlukla "birlik" ve "özerklik" çizgilerini kendilerinde birleştirmektedirler.

SSCB ve RSFSC⁷ Örnekleri

Sovyet Federal Devleti kuruluşu, gelişmesi ve federe birimleri itibarıyla farklılıklar göstermektedir. Başlangıçta iki tip Sovyet federasyonu kuruldu: "özerklik" temelli federasyon (RSFSC) ve birlik cumhuriyetlerini bir anlaşmayla birleştiren SSCB (Abdulatipov vd. 1994: 5-17; Zlatopolskiy 1967: 167-172).

"Birkk" esasını ve anlaşma ile kurulan federasyonlara en güzel örnek SSCB'dir. 30 Aralık 1922 tarihli "SSCB Kurulması Hakkında Anlaşma"⁸, cumhuriyetlerin (RSFSC, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kafkas Ötesi Federasyonu⁹) tek bir "birkk devletinde birleştiklerini gösteren hukuki ve siyasi bir mutabakattır. Anlaşma ile temelde aılan federasyon içi ilişkiler, daha sonra kabul edilen Sovyet anayasaları (1924, 1936, 1977) ile düzenlenmiştir.

SSCB'nin federe birimleri hususunda araştırmacılar, siyaset bilimciler ve kamu hukukçuları arasında fikir birliği bulunmamaktadır. Bunlardan bir kısmına göre SSCB'nin federe birimleri sadece birkk cumhuriyetlerdir (sayıları 1989 itibarıyla 15'tir). Diğer bir kısmına göre ise birlik cumhuriyetleri ve özerk cumhuriyetlerdir (1989 itibarıyla 31 tane). Bir diğer grup ise millî (etnik) temele bağlı olarak kurulmuş bütün idari bi-

rimlerdir (birlik cumhuriyetleri, özerk cumhuriyetler, özerk oblastlar¹ ve özerk okruglar¹¹) demektedirler. Sovyet anayasalarının tümünde Federasyon (SSCB) ile birlik cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmiş olması nedeniyle birincilerin görüşü kabul edilebilecek bir görüştür.

Sovyet Anayasalarıyla birlik cumhuriyetlerine gerekli resmi-hukuki kurumlar verilmiştir. Birlik cumhuriyetlerini özerk cumhuriyetlerden ayıran önemli bir işaret, devlet egemenliği vasıflarının olmasıdır. Yine bu cumhuriyetler bağımsız devlet organları sistemine sahiptiler ve yapı, yetki ve karşılıklı ilişkiler bağlamındaki sorunlarını kendi kanuni mevzuatlarına göre çözebiliyorlardı. Her cumhuriyetin kendine özgü özelliği hesaba katılarak bakanlıklar, müdürlükler ve temsil organlarında temsilcilikleri belirlenmişti.

"Özerklik" esasıyla kurulan Sovyet federasyonu RSFSR dir. SSCB'den farklı olarak RSFSR "yukarıdan", III. ve V. Tüm Rusya Sovyetleri (Şuraları) Kongreleri kararıyla alınan "Emekçi ve Sömürülen Halklar Bildirgesi" ("Deklaratsiya Prav Trudyaşegosa i Ekspluatiruyemogo Naroda": 1918, Sbornik normativ. Aktov po sov.gos.pravu 1984: 24-26) ve RSFSR Anayasası'yla (1918) kurulmuştur. Milli-devletler (özerk cumhuriyetler) ve milli idari birimler (özerk oblast ve özerk okruglar) şeklinde tanınan RSFSR federe birimleri merkezi iktidar organlarının kararıyla - etnik özellikleri dikkate alınarak - oluşturulmuşlardır. Ekonomik ve sosyal güçlerine rağmen - Rusların ağırlıkta olduğu - diğer idari birimlere (kray, oblast ve federal manadaki federal şehirler) federe birim statüsü verilmemiş, bilakis bunlarla üniter ilişkiler kurulmuştur. Bundan dolayı RSFSR federalizm ve üniterizme ait unsurları üzerinde birleştiren bir federasyon olarak adlandırılmaktadır (*Kim 1960: 32*).

Burada, özerk birimlerin dil ve milli kültür alanındaki özel haklarını bir kenara bırakırsak, kalan alanlar itibariyle RSFSR'nin üniter bir devlet olduğunun altını çizmek gerekir. Bölgesel özelliklerin hesaba katıldığı adem-i merkezîyetçi eğilim (Komünist) parti-idare yönetiminin katı hiyerarşisini aşmamıştır, zira devlet aygıtı hem birlik cumhuriyetlerinde ve hem de özerk cumhuriyetlerde yürütme ve yasama işlerinde kesin rol oynamaktaydı.

Federalizmin temel prensipleri

Teorik planda federalizmin de temel prensipleri, ilkeleri vardır. Federalizm üzerine araştırma ve analiz yapanlar bir çok farklı prensipten söz etmektedirler. (Federalizm 1997; İvanov vd. 2000; Çirkin 1997; Arinin vd. 1999: 21-51; Konstitutsiya Burjuaznıh Gosudarstv 1982; Umnova 1998; Karapetyan 1996; Abdulatipov vd. 1992; Yaşenko 1996) Bunlardan bize göre en önemlileri sırasıyla şunlardır :

- Federe birimler federasyonda gönüllü birleşmişlerdir;
- Tüm federe birimler eşit hakka sahiptirler;
- Federe birimlerin egemenlikleri yoktur;
- Tüm ülkede tek devlet organları sistemi geçerlidir;
- Ülke içi (bağımsız devlet sınırı gibi) iç sınırlar yoktur;
- Federal merkez ile federe birimler arasında yetkiler ve sorumluluklar kanunlarla düzenlenir;
- Federal hukuk (kanunların vs.) federe hukukun üstündedir;
- Federasyonun inşasında toprak esasına bağlı *{territorial}* taksimat yaklaşımı esastır;
- Federe birimin rızasına dayanmayan sınır değişikliği mümkün değildir;
- Federe birimin federasyondan çıkma hakkı yoktur;
- Federe birimin statüsü tek taraflı olarak değiştirilemez;
- Federe birimlerin birbirleriyle ayrılıkçı ilişkilere girmeleri yasaktır.

Federalizmin bu temel prensipleri objektif ve fitri karakter taşımaktadırlar. Geri kalan tüm prensipler, bunlardan türetilmişlerdir. Sıralanan prensiplerin bir özelliği, etkilerinin anında hissedilememesi, fark edilememesidir. Federalizmin gelişim tarihinin de gösterdiği gibi, devletler bu objektif prensipleri görmezden gelerek bir süre ayakta kalabilmektedirler.

FEDERALİZMİN TEMEL PRENSİPLERİ VE SSCB ÖRNEĞİ

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, İmparatorluğun yıkılmasıyla, çok geniş bir alanda ortaya çıkan otorite boşluğunu fırsat bilen Rusya'nın Rus olmayan halkları, kendi devletlerini kurmaya başlamışlardı¹². Bu durum karşısında halkların özgürlüklerini ve kendi kaderlerini tayin haklarını ilan eden Bolşevik idaresi ikna, propaganda ve silahlı güç kullanma yoluyla İmparatorluktan artakalan bu topraklarda tekrar Rus hakimiyeti sağlamaya ve İmparatorluğu yeniden toparlamaya girişti.

Hem dağılan yapıyı bir araya getirme ve hem de Çarlık döneminden beri varlığını sürdüren "milliyetler meselesi"ni çözme aracı olarak federalizm ve federal devlet modeli tercih edildi¹³. Ekim Devrimi'nin hemen ardından ilk önce federe birimlere özerklik tanıyan RSFSC, ardından da (beş yıl sonra) 1922'de RSFSC, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kafkas Ötesi Federasyonu birlikte Sovyetler Birliği kuruldu.

Aslında o yıllarda ilan edilen federasyon Rusya'nın gayri Rus halkları için düşünülmüştür. Ancak, hızla güçlenen Bolşevik idaresi için federasyon bir araçtan çok, milliyetler meselesini perdeleyen bir örtü haline gelmiştir (Kuraşvili 2000: 10-42). Böylece biçimsel olarak birer federasyon olan RSFSC ve Sovyetler Birliği, pratikte -merkezi-bürokratik yapısıyla- federasyon olamamıştır.

SSCB kuruluş prensipleri, öz ve gerçekleşme şekli itibariyle eski/yeni birçok federal devletten farklılık göstermektedir. Birkaçını arz edelim:

Birincisi, yasaklar konusu. Diğer federal devletlerin anayasalarında federe birimlerin federasyondan çıkmalarının ve tek taraflı statü ve sınır değişikliklerinin yasak olduğu açıkça behrlenmiştir. Sovyetler Birliği'nde ise, Anayasa'da federe birimlerin toprak bütünlük ve üstünlükleri¹⁴ açıkça tespit edildiği halde sınırların ve statülerin tek taraflı değiştirilemezliği ilkesi ihlal edilmiştir. Çarlık yönetimi tarafından başlatılan mevcut bütünlüklerin bölünmesi ve yeni milli varlıkların yapay olarak yaratılması şeklindeki iki yeniden yapılandırma biçimi Sovyetler Birliği döneminde de uygulanmıştır: Cumhuriyetlerin sınırları ve statüleri siyasi kaygılarla ve keyfi olarak sürekli değiştirilmiş (Orta Asya 1924-1925)¹⁵, yeni özerk idari birimler oluşturulmuş¹⁶, hatta bazı cumhuriyetler, tarihi geçmişleri

ve etnik özellikleri hesaba katılmadan birinden alınıp diğerine hediye edilmiştir (Kırım, Karabağ)¹⁷. Bunların yanı sıra RSFSR içerisindeki bazı halklar, II. Dünya Savaşı sırasında Alman ordularıyla işbirliği yaptıkları suçlamasına bağlı olarak tamamen siyasi nedenlerle zorla tarihi yaşam yerlerinden kopartılıp başka yerlere sürüldüler ve sahip oldukları idari birimler ortadan kaldırıldı (Volga Almanları, Kalmuklar, Kuzey Kafkasya halkları - Balkarlar, İnguşlar, Karaçaylar, Çeçenler, Kırım Tartarları). Bu olayların oluşumunda, yani sınırların belirlenmesinde ve etnik gurupların ayrıştırılmasında, bazı zorlama ve yapaylıklarla tarihin seyrinin, "liderler" (Stalin ve Hruşçev gibi) tarafından belirlendiği görülmektedir.

Komünist Parti eliti hukuki planda (SSCB anayasaları Komünist Parti'nin iradesine tabidir), çağdaş dünyada uygulananın aksine (1994 tarihli Etiyopya Anayasası hariç) SSCB federe birimlerine, konfederasyon üyelerine tanınan federasyondan çıkma hakkını tanımıştır.

Esasında, geleceğin üniter-merkeziyetçi sosyalist devletini kurma planları yapan Bolşevikler "federasyondan çıkma hakkı"nın çekici bir slogan olarak kullanmışlardır. 1922 tarihli "SSCB'nin Kurulması Hakkında Anlaşma" ve 1924, 1936, 1977 SSCB anayasalarına göre birlik cumhuriyetleri "egemenlik" ve "federasyondan çıkma haklarını" muhafaza etmişler, hatta iki tanesi (Beyaz Rusya ve Ukrayna Birleşmiş Milletlere üye olmuşlardır (Çirkin 1997: 15).

Ortaya çıktığı günden beri Komünist Parti Ederleri tarafından "milliyetler politikası"nın özünü oluşturan kendi kaderini tayin hakkı üzerine devamlı vurgu yapılması ve bundan hareketle "çıkma hakkı"nın da SSCB anayasalarında yer alması olayların gelişmesinde şöyle bir ihtimali düşündürmüş olabilir: "Yaşayalım - görelim, hoşumuza gitmezse federasyondan (SSCB'den) ayrılırız". Ancak bu anayasal hükmün pratiğe dönüştürülmesi düşünüldüğü kadar kolay değildi. Çünkü aslında cumhuriyetlere telkin edilen ve denetlenen politika "birliğe" sadakatti¹⁸. Daha 1936'da, 1924 Anayasası'nı değiştiren yeni Anayasa'nın kabulü sırasında İ.V. Stalin sunduğu raporda şöyle demektedir: Elbette hiçbir cumhuriyet SSCB'den ayrılmayı "istememektedir"¹⁹. Gerçekte bu "isteksizlik", ülkedeki iç/dış siyasi ve sosyal ilişkiler ilkesel değişikliğe uğrayana kadar devam etti.

Bu uyuşmazlığı (Anayasa-pratik) ortadan kaldırmak için 1977 Anayasası'nın 72.maddesine uygun olarak 3 Nisan 1990 tarihli "Birlik Cumhuriyetlerinin SSCB'den Ayrılmalarıyla İlgili Sorunların Çözüm Düzeni Hakkında Kanun" (Vedomosti Syezda Nar. Deputatov SSSR i Verhov. Sovyeta SSSR 1990: 252) kabul edildi. Bu kanuna göre SSCB'den çıkma kararı referandum yoluyla alınacaktır. Eğer, ilgili cumhuriyette sürekli yaşayan SSCB vatandaşlarından en az 2/3'si kabul oyu verirse SSCB'den çıkma kararı alınmış olur.

Her cumhuriyetin SSCB'den özgürce çıkabilme hakkının bulunması, cumhuriyetlerin mutabakatları olmadan sınırlarının değiştirilememesi kurallarının pratikte farklı da olsa anayasal çerçevede sağlandığı söylenebilir.

İkincisi, federasyonun inşasında toprak esasına göre *{teritoryal}* taksimat yaklaşımının benimsenmesi hususudur. Esasında bu ilke federalizmin tabiatının gereğidir. En başından beri federahzmin kurucuları bu ilkeyi, kendi kendini yöneten medeni toplumun meşruluk temeli olarak görmüşlerdir. Bu ilke, belirli oranda merkezileşme yoluyla devletin sağlanmasına yardım etmekte, sivil toplumun bütünlüğünün sağlanmasında entegrasyon sürecini özendirilmektedir.

Dünyadaki uygulamalar incelendiğinde bazı federasyonların inşa sürecinde etnik-millî faktörün veya toprak (coğrafi) faktörünün ya da ikisinin birlikte kullanıldığı görülmektedir (Kanada, Hindistan, Belçika, Rusya). Ancak gerek federalizm teorisinde, gerekse uygulamada yaygın olan görüş, etnik-millî işaretlerin federasyonun temeli olarak kabul edilemez olduğudur. R. Galisso'ya göre, "etnik temel üzerine bina edilmiş federasyonların pratikte yaşama gücü yoktur: Mikro devletler tek vücut milliyet-Çİ-militan organizasyonlara dönüşmekte, iktidarı elde etmek yolunda, sürekli etnik sorunların çözümüyle uğraşmaktadır" (Galisso 1993:7). Gerçekten de teritoryal taksimat yaklaşımına göre kurulmuş federasyonlar, etnik temelli federasyonlara (ki bunlar zaman içerisinde ya dağılmış ya da ülke içi ayrılıkçılık sorunlarıyla karşı karşıyadır) göre daha sağlam ve istikrarlıdır.

Klasik federalizm anlayışına göre teritoryal taksimat yaklaşımı bölücülüğe/ayrılıkçılığa önemli ölçüde engel olmaktadır; çünkü böyle bir yaklaşımla kurulan federasyonun üyeleri arasında etnik federe birimler (özerk cumhuriyet, eyalet vb.) bulunmamaktadır. Herhalde bu nedenden ötürü federasyon kurulmasında ya da yeniden yapılanmasında teritoryal yaklaşım daha tercihe şayan kabul edilmektedir.

Ancak bu, federal devlet inşasında etnik faktörün hiç dikkate alınmayacağı manasına gelmez. Nesnel bir kısım şartlar etnik faktörün de hesaba katılmasını gerektirebilir. Bu nedenle teritoryal taksimat yaklaşımı uygulanırken sadece bir faktöre (örneğin, bölgedeki nüfus sayısı) bağlı kalmamalı, bilakis birçok faktör göz önünde tutulmalıdır: Ekonomik, tarihi, etnik, coğrafik vs. Diğer bir ifadeyle, verimliliği en üst seviyeye çıkaracak kompleks bir yaklaşım olmalıdır.

ABD'de uygulanan kompleks yaklaşım ve kültürel-milh özerklik politikası, Amerikan federal yapısında, hem etnik faktöre başvurmadan onlarca millete ait etnik sorunların etkili bir biçimde çözülmesine, hem de Amerikan toplumunun birleşmesi ve pekişmesine imkan vermiştir. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, hem kuruluş dönemi, hem de var olduğu süreç içerisinde SSCB'de Amerika benzeri medeni toplum oluşması mümkün değildi. Çünkü Sovyetler Birliği'nde göçmenler değil milletler birleşmiştir. Üzerinde yaşadıkları topraklar Sovyet milletlerinin tarihi vatanlarıdır. Böyle bir devlet varlığını ancak çok milletli devlet olarak devam ettirebilir. Bu durum Rusya'da teritoryal ve etnik yapı prensiplerinin hayata geçirilmesini tarihsel olarak haklı kılıyordu.

Esas itibariyle federasyon inşasında toprak esasına bağlı taksimat prensibi (her ne kadar belirli bir toprak üzerinde birlikte yaşayan topluluğa, etnik aidiyetten bağımsız federe birim yaratma imkanı veriyor olsa da), nüfusun etnik özelliklerini görmezden geldiği (Kuşkin vd. 1987: 53), burjuva tarzı ve Sovyet devletine yabancı olduğu gerekçeleriyle Sovyet siyaset ve hukuk biliminde taraftar bulamamıştır (Dorogin 1948: 111). Tarihi açıdan bakıldığında federalizmin çıkış gerekçesi, var olan ya da olması muhtemel etnik sorunların çözümü değil, idarenin adem-i merkezileştirilmesi, yani devlet sisteminin demokratikleşmesidir. Bu anlayışın bir sonucudur ki, uygulamada olduğu hiçbir batılı ülkede federalizme, etnik so-

runların çözüm yolu olarak bakılmamıştır (ABD, Federal Almanya, Brezilya, Avustralya...).

Klasik Baü konseptinden farklı olarak Marksist-Leninist yaklaşım federalizmi etnik-milli sorunların çözümünüyle ilişkilendirmiştir. Bu nedenle Sovyet hukuk hteratüründe Sovyetler Birliği, "milliyet sorunu"nu çözüm şekli ve metodu, SSCB halklarının gelişme ve yakınlaşma modeli şekhnde tasarlanmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi milliyet meselesini devlet eliyle çözme niyetinde olan Bolşevikler etno-lingüistik temelde ayrı federe birimlerden oluşan çok milletli bir devlet (Sovyetler Birliği) kurarlar. Etnik faktör bilinçli olarak politize edilerek yaratılan farklı idari birimler sayesinde hem etnik kimlikler tescil ediliyor ve aynı zamanda etnik/milli çıkışlar da kontrol altına alınmış olunuyor, hem de Rus Devleti yeniden canlandırılmış oluyordu.

Federasyonu burjuva üniterizminden sosyalist üniterizme geçiş yolu (Stalin:73) olarak gören Sovyet müh politika ideologları, önce RSFSC sonra da SSCB'de birbirine zıt iki eğilimi birleştirmeyi denediler - birleştirici *integratsiya* ve ayrılıkçı/bölücü (*seperatizm*). Birleştirici eğilim sürekli dikkate alınan stratejik, geleceğe yönelik bir eğilimdi; ayrılıkçı eğilim ise eski Rus İmparatorluğu toprakları üzerinde devletler hiyerarşisi (yani farklı statüdeki birlik cumhuriyetleri, özerk cumhuriyetler ve bölgeler) yaratılmasında ifadesini bulmuştur²⁰. Ancak, pratik göstermiştir ki, bu şekilde kurulan bir federasyon, üstelik totaliter rejim şartlarında, etnikler-milletler arası ilişkileri düzenleyemez. Çünkü halkların mümkün olabilecek her şekilde (yapay ya da tabii) bölünmesine önemli ölçüde öncülük etmektedir.

Böylelikle *etnik/milli tabanda bölünme prensibinin* Sovyet federalizmine özgü ve onun ayırt edici önemli bir işareti olduğunu söylemek mümkündür. Bu prensip belli bir toprak parçası üzerinde (Rusya İmparatorluğu topraklarında), etnik/milh işaretlere göre federal bir devlet yaratmada (RSFSC ve SSCB) uygulanmıştır. Burada, esasında öncelikle özerklik esasıyla kurulan federasyonda müh azınlıkların taleplerinin, onlara müh özerklik verilerek karşılanması, ardından da dağılan İmparatorluğun "birlik" şeklinde tekrar birleştirilmesi hedeflenmiştir. Diğer bir ifadeyle, ihtilalin ilk yıllarından itibaren Bolşevikler federasyonu, gelecekteki "birliğe" geçiş formu olarak düşünmüşlerdir²¹.

Etnik/milli tabanda bölünme prensibinin Sovyet federalizmindeki bir diğer göstergesi, her idari birimin değil, sadece yerli halkın yoğun olarak yaşadığı bölgelerin federe birim kabul edilmesidir. Yani Sovyet federasyonlarının (SSCB ve RSFSR) federe birimleri ya sadece milli cumhuriyetler (birlik ve özerk) ya da bunlarla birlikte diğer milli oluşumlardır (özerk oblastlar ve okruglar).

Marksizm'in formüle ettiği ve sosyalist ülkelerde hayat geçirilen etnik/milli tabanlı federasyon kurma düşüncesi ve pratiğinden bazı ülkeler de belirli oranda etimlenmişlerdir. İlk olarak Hindistan, 1956'da federal yapısını etnik-lengüistik ilkelere göre yeniden düzenlemiştir: Eski çok dilli 28 eyalet yerine, - 10 tanesi çok dillilik, 4 tanesi de iki dillilik prensibiyle - 14 yeni eyalet kurulmuştur (*İnostrannoye Konstitutsionnoye Pravo 1996: 302*). Doksanlı yıllarda sosyalist federasyon modeli Etiyopya'da ve Bosna-Hersek'te kullanıldı. SSCB'nin dağılmasının ardından da bu model çağdaş Rusya Federasyonu tarafından tevarüs edildi.

Sonuçlarına göre, yapılanmalarında etnik/milli faktörün kullanıldığı federasyonlar en az üç guruba ayrılabilir: Birinci grup, dağılan ve varlıkları sona eren ya da başka bir devlete dönüşen federasyonlar (SSCB, Yugoslavya, Çekoslovakya, Nijerya); ikincisi, bütünlüklerini koruyan, fakat lokal milli çatışmalar, ayrılıkçı hareketler şeklinde iç kırılmalar (*kataklizma*) yaşayan federasyonlar (Hindistan, Kanada, Rusya Federasyonu); üçüncüsü, istikrarlı ve görece sakin federasyonlar (Belçika, İsviçre).

Son gurubun varlığı, federasyon yapılanmasında coğrafi ve etnik işaretlerin birleşmesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Ancak bu uygulama, devleti tahrip, insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerini, halkların eşit haklılığını ve onların kendi kendilerini yönetim haklarını ihlal etmemeli, milliyetçiliğin gelişmesine sebep olmamalıdır. Devleti bu tür olumsuz sonuçlardan korumanın şartlarından biri, milli ya da teritoryal prensiplerine göre kurulmalarından bağımsız olarak federe birimlerin "eşit haklılık" ilkesiyle şenlendirilmeleridir.

Üçüncüsü, federasyonun temel ilkesi federasyon üyelerinin egemenliklerinin olmamasıdır. Federe birimin federasyondan çıkma hakkı ve dış siyasi faaliyetlerde bulunma hakkının olmamasını öngören bu ilke teori ve

pratikte gelişme imkanı bulmuştur. Örneğin, federasyona katılan devletler iktidarlarını belirli oranda muhafaza etseler de egemenliklerini yitirirler fikri, siyaset biliminde yerleşmiş bir fikirdir. Ancak Sovyetler Birliği yeni bir federasyon olarak federe birimlerinin egemenliği üzerine kurulmuş ve içerisinde hem üniter, hem de federal devletleri (RSFSC ve Kafkas Ötesi Federasyonu) birleştirmiştir.

Devletle ilgili, farklı zaman ve ülkelerde ortaya çıkan teorilerdeki tüm farkhklara rağmen, egemenliğin devlet iktidarının bir vasfı olduğu kabul edilir. Diğer bir ifadeyle, demokratik bir toplumda devlet egemenliğe - devlet egemenliğine - sahip olmalıdır. Egemenlik kavramı içişleri ve milletlerarası ilişkilerde devlet iktidarının üstünlük ve bağımsızlığı anlamına gelmektedir. "İçişlerinde üstünlük ve dışişlerinde bağımsızlık" kavramı, sadece bağımsızlık hakkını ve dış ve iç müdahalelerden özgürlüğü değil, aynı zamanda yönetme, karar alma, zorlama da dahil iktidarın tüm fonksiyonlarını gerçekleştirmeyi de ifade etmektedir. Siyasi, ekonomik ve hukuki yönleri içeren bu tür egemenlik, hukuki normlarla tespit edilmiş devlet işlevlerinde uygulanmaktadır (Federalizm 1997: 234).

Federal devlette egemenlik kavramı yeni içerikle zenginleşmektedir, zira burada federal merkezle federe birimler arasında iktidar yetkilerinin paylaşımı sorunu ortaya çıkmaktadır. Federalizm devlet egemenliği konusuna yeni bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Şöyle ki, egemenliğin sadece yatay planda, yani yasama, yürütme ve yargı arasında değil, dikey olarak da - federal merkez ile federe birimler arasında - bölünebilirliği öngörülmüştür. Federe birimler, tarafların karşılıklı mutabakatı esasıyla kendi haklarının bir kısmını federal devlete devrederler. Federal organlar tarafından hayata geçirilen bu yetkiler, esasında federe birimler adına, onların görevlendirmeleriyle ve onların çıkarları için kullanılmaktadır. Böylelikle egemenliklerini yitirmiş gibi görünse de federe birimler, kendi yetki Çerçevelerinde federal merkezin dokunamayacağı haklara sahiptirler.

Egemenliğin bölünebilirliği konulu teoriler (A. Hamilton, A. Tocqueville, M. Medison, H. Baints gibi teorisyenlerin teorileri) ABD'nin kuruluşuyla ilgilidir. Bu teorilerde federal devlete egemenliğin özel bölünme şekli nazarıyla bakılmıştır. Bu bölüm sorununun çözümüne bağlı olarak federalizm konseptleri yaratılmıştır²². Federal devletlerde egemenlik anlayışı ko-

nusunda "dualist doktrin"²³ görüş açısı ağır basmaktadır. Bu doktrine göre federasyon üyeleri devletin egemen iktidarının oluşumuna iştirak ederler. Başka bir deyişle federe birimler ve federal merkez tek başlarına tam devlet egemenliğine sahip değildirler, fakat birlikte "ortak egemenliğin" oluşumuna katılırlar. Rusya'da dualist doktrinini taraftarı olan A. Yaşenko'ya göre federal iktidar ve federe birimlerin iktidarı "birbirleriyle ve birbirlerinde" varolmakta/yaşamaktadır. "Federe birimler federal devlete katıldıklarında kendi egemenliklerini kaybederler ki, buradan onların devlet olmadan çıktıkları anlaşılır, çünkü devletin tanımına göre egemenlik devletin özsel bir alametidir. Egemenliğin olduğu yerde devletten söz edilebilir. Şu halde sadece, merkezi ve yerel iktidarın birleşiminden oluşan federal devlet devlet niteliğine sahiptir" (Yaşenko 1912: 328).

Federe birimin egemenliğinin olmaması ilkesi dünya federalizminin tecrübesinde hayata geçirilmiştir. Hemen hemen bütün federal devletler üyeleri (state, kanton, eyalet vb.) arasında - içişlerinde nispeten geniş özgürlüklere sahip olsalar da - münferit egemen devlet bulundurmamaktadırlar²⁴. Bu devletlerde, federe birimlerin her birine kendi gelişmeleriyle ilgili sorunlarını - devletin tümünün çıkarlarıyla uyularak - özgürce çözebilmeleri için gerekli hak ve imkanlar tanınarak devletin bütünlüğü sağlanmaya çalışılmaktadır. Devlet de federe birimin hak ve özgürlüklerini korumakla yükümlüdür.

Federe birimlerde egemenliğin bulunmamasının bir göstergesi, milletlerarası hukukun birer ögesi olamamalarıdır. Federal devletlerin anayasalarına göre, dışişleriyle ilgili bütün konular federal organların tekelindedir.

Her ne kadar klasik federalizm anlayışı federe birimlerin egemenliğine olumsuz baksa da, SSCB'nin federe birimleri olan birlik cumhuriyetlerinin önemli bir özelliği, devlet egemenliği vasıflarının olmasıdır (Lepeskin, 1977: 281-282; Binder 1980: 48-51; Ravin 1961: 20-70; Zlatopolskiy 1967: 207-212). Her birlik cumhuriyetinin, şeklen, kendi sınırları, yüksek sovyeti (parlamentosu), devlet başkanı, hükümeti, bayrağı, marşı, kendi anayasa ve diğer kanunlarını özgürce kabul etme hakkı ve hatta savunma ve dışişleri bakanlıkları vardı (Şevtsov 1972: 28-39; Jelevov 1989: 18-36). Aynı zamanda cumhuriyetlerin egemenliklerinin yeniden tesisi için, her birlik cumhuriyetinin özgürce Sovyetler Birliği'nden çıkma hakkı 1924 ve 1977 SSCB anayasalarında mevcuttu. Buna göre her birlik cum-

huriyeti gerçekten egemen bir devletmiş gibi görünüm arz ediyor. Ancak uygulamada Moskova'ya sormadan ve onun iznini almadan iç/dışışlerine dair bir karar alma hakkına sahip olmadıkları gerçeği dikkate alınırsa bu cumhuriyetlerin ne kadar egemen oldukları görülür.

Bununla beraber 1924, 1936 ve 1977 anayasalarında birlik cumhuriyetlerinin egemenhklarının sınırlandırılması fikri de yer almıştır. "Sınırlı egemenhk" teorisi, Stalin'in Nisan 1924'te Komünist Parti'nin XII. Kongresinde ileri sürdüğü "potansiyel egemenlik" fikriyle doğrudan bağlantılıdır. Stalin'e göre cumhuriyetlerin egemenlikleri, onların birhkten çıkma haklarında saklıdır (*Stalin: 243*).

Potansiyel egemenlik, birlik cumhuriyetinin SSCB'den çıkma hakkını kullanmasıyla gerçekleşir. Stalin bu süreci şöyle açıklamaktadır: SSCB'ne birleşme esnasında "her cumhuriyetin bağımsızlık öğeleri saklı kalır, zira her cumhuriyet tek taraflı olarak Birlik'ten çıkma hakkına sahiptir. İşte bağımsızlık öğeleri, işte potansiyel maksimum bağımsızlık. Cumhuriyetlerden her birinde kalan bu bağımsızlık her an gerçekleştirilebilir" (Stalin, 1937:115). Stalin'in birlik cumhuriyetlerinin egemenlik sorunlarını, sırf "federasyondan çıkma hakkı" yaklaşımıyla ele almaktadır. Egemenlik sadece bu hakkın kullanılmasıyla elde edilmektedir.

Potansiyel egemenlik teorisi D.A. Magerovski tarafından da kullanılmıştır. Ona göre SSCB içerisinde olduğu müddetçe birlik cumhuriyeti egemen devlet değildir. Birhk cumhuriyeti SSCB'ye katılana kadar ve ondan Çıktıktan sonra egemenliğe sahiptir. Böylece cumhuriyetin potansiyel egemenhği gerçek ve geçerli olmaktadır (Magerovskiy 1923: 38).

İşte özellikle böyle bir teorik ve hukuki egemenlik yorumu, SSCB'nin son yıllarında birlik cumhuriyetlerinin egemenlik ve bağımsızlık yolunda meşru mücadeleleri için önemh ölçüde teorik temel oluşturdu. Birlik cumhuriyetlerine göre, kendilerine ait olan SSCB'den çıkma hakkı, ancak devlet egemenliğine sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Sonuçta tüm birlik cumhuriyetleri tam egemenlik ve bağımsızlıklarını kazandılar, SSCB ise tarihe karıştı.

Birlik cumhuriyetlerinin sınırlı egemenlikleri konusundaki anayasa maddeleri, "Sovyet Federasyonu'nda birhk cumhuriyetlerinin egemenlikleri değil, yetkileri sınırlanmıştır" şeklinde yorumlanmıştır. Yetkilerin sınır-

landırılması ise cumhuriyetlerin gönüllü irade beyanları ve eşit haklılıkları ilkeleri üzerinde gerçekleşir. Eğer cumhuriyetler kendi haklarından bir kısmını belirli sınırlar içerisinde federal organlara devrediyorlarsa, egemenlikleri sınırlanmıyor demektir. Çünkü bu organlar hem tek tek cumhuriyetler ve hem de bir bütün olarak federasyon hesabına/yararına çalışmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle birlik cumhuriyetlerinin gönüllü olarak kendi haklarını sınırlamaları söz konusudur, egemenliklerini değil.

Bize göre bir federal devlette, içeride ve dışarıda devletin üstünlük ve bağımsızlığının ifadesi olan egemenliğin taşıyıcısı sadece federal merkezdir. Federasyon ilan edildiği andan itibaren üye niteliğindeki bağımsız devlet kendi egemenliğini ve bağımsızlığını yitirmekte, ancak özel çıkarları, dili, kültürü vs. ile ilgili sorunları özgürce çözüme hakkını korumaktadır. Bununla beraber federal merkez ve federe birimlerin yetkilerin anayasalarda düzenlenmesi zorunludur. Bu konuda araştırma yapanların ortak kanaati, federal sistemin, ancak kesin anayasal ve yasal sınırlar içerisinde verimli bir şekilde işlediği, yenilendiği ve olgunlaştığıdır (Abdulatipov vd. 1992: 105-120; Uvarov 1992: 18-20; Lepeşkin 1977: 290-310; Pustogarov 1992: 43-54; Topornin 1990: 3-14).

Yukarıda sıralanan ilkeler dışında Sovyetler Birliği'nin dayandığı bir dizi ilke daha vardır:

- federe birimlerin gönüllü birleşmeleri;
- federe birimlerin eşit haklı olmaları;
- demokratik merkeziyetçilik (Halilov 1967: 43; Zlatopolskiy 1998: 26-42.; Lepeşkin 1977: 158-160).

Gönüllü birleşme ilkesinin temelinde, Komünist Parti'nin tüm program belgelerinde yer alan her milletin kendi kaderini tayin hakkının tanınması yatmaktadır. Aynı zamanda bu ilke SSCB'nin Kuruluş Anlaşması ve Bildirgesi'nde ve tüm Sovyet anayasalarında da kayıt altına alınmıştır.

Sovyetler Birliği'ni oluşturan her milletin sözde egemen ve eşit haklı olması, birlik cumhuriyetlerinin sözde "sözde" birleşmelerini sağlamıştır. Çünkü tek bir devlet etrafında özgürce ve gönüllü birleşme sadece eşit

haklılık esasıyla mümkündür. Sovyet anayasalarıyla da pekiştirilen eşit haklılık ilkesi, birlik cumhuriyetlerinin toprak büyüklüğü, nüfus ve ekonomik gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak devlet inşası ile ilgili bütün konularda eşit hakka sahip olduklarını ifade etmektedir.

Bu ilkeye göre, her cumhuriyetin diğeriyle eşit yetki alanı ve Cumhuriyet Yüksek Şurası (Sovyeti) tarafından kabul edilen ve değiştirilebilen kendi anayasası mevcuttur. Her cumhuriyetin SSCB'den özgürce çıkabilme hakkının bulunması, cumhuriyetlerin mutabakatları olmadan sınırlarının değiştirilememesi (en azından anayasal düzeyde böyledir), her cumhuriyetin cumhuriyet vatandaşlığı ve vatandaşlığa kabul hakkının olması, toprak büyüklüğü, nüfus sayısına bağlı olmayan Milliyetler Sovyeti'ne²⁵ eşit sayıda milletvekili seçebilmeleri eşit haklılığın birer göstergesidir.

Bir diğere gösterge de cumhuriyetlerin SSCB yüksek devlet organlarında kendi temsilcilerinin bulunmasıdır: Birlik cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Prezidyumu Başkanı SSCB Yüksek Sovyeti Prezidyumu'nun; birlik cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkanı SSCB Bakanlar Kurulu'nun; birlik cumhuriyeti Yüksek Mahkeme Başkanı SSCB Yüksek Mahkemesi'nin üyesidirler (Zlatopolskiy 1998: 29).

Ancak sıralanan bu ilkeler sadece (hukuki) ilke düzeyinde kalmışlar, gerçekte ise Moskova'nın (merkeziyetçi-bürokratik yapı ve Komünist Parti) iradesi belirleyici ve düzenleyici olmuştur.

Federal merkez ile federe birimler arasındaki karşılıklı ilişkilerin içeriğini ve biçimlerini demokratik merkeziyetçilik behrlemiştir. Milletlerin ve kendi kaderlerini tayin isteklerini dengelemeye yönelik düşünülen bu prensip, yetmişbeş yıl boyunca federal ilişki alanlarının tümünde, fiilen merkezi üniter yönetim uygulanmasını sağladı. Devlet ve toplum hayatına ait düzenlemelerde baş ilke kabul edilen demokratik merkeziyetçilik Stalin ve Brejnev dönemi anayasalarında da yer almıştır. Ancak, demokratik merkeziyetçilik ilkesinin büyük ve küçük halklar arasındaki ilişkileri, küçükler zarar görmeden, adalet ve eşitlik esaslarıyla düzenleyebilmesinin mümkün olmadığı gayet açıktır. Aynı şekilde, gerçekte reel bir SSCB'den çıkma hakkıyla demokratik merkeziyetçiliğin birlikte var olması düşünülemez.

Sonuç

Sonuç olarak, konunun tümü göz önüne alındığında Sovyet federalizmi hakkında şunlar söylenebilir:

İlk olarak, çok milletli yapısı Rusya'da federal devlet modeli seçimini zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluğun sonucunda, önce RSFSC, sonra da SSCB, en azından hukuki olarak, federal devlet şeklinde kurulmuşlardır²⁶. Burada dikkat çeken bir husus, aslında üniter bir devlet olan RSFSC'nin federasyon adını taşımasına karşılık SSCB'nin federasyon olarak adlandırılmamasıdır. İngiliz bilim adamı E. Carr'ın da belirttiği gibi Sovyetler Birliği'nin adında "federasyon" kelimesinin kullanılmaması bir rastlantı değildir (Carr 1990: 48). Çünkü, mevcut bağımsız cumhuriyetleri klasik federalizm modeli çerçevesinde bir arada tutmak o zaman için mümkün görünmüyordu (Çistyakov,1966: 22-23; Levin 1948: 311-312; Zlatopolskiy 1967: -4; Halilov 1967: 15-18).

İkinci olarak, Sovyet modelinde federalizme, her şeyden önce, kökleri İmparatorluk dönemine varan "milliyetler meselesi"ni çözme, SSCB halklarını geliştirme ve kaynaştırma aracı gözüyle bakılmıştır. Sovyet federahzminin ilân edilen amaç ve hedefleri, Sovyet tipine göre örgütlenen devletlerden geçip tam birliği sağlayarak milli egoizmi yenmek ve halkların tam eşitliğini sağlamaktı. Bunu yaparken de sadece Sovyet halklarının eşit hakka sahip olmalarını değil, aynı zamanda tek tek milletler düzeyinde ve devletin bütününde ekonomik, sosyal, siyasi ve diğer problemlere de cevap vermeyi hedeflemişti. Ancak bunlar sadece slogan ve ideal olarak kaldı.

Üçüncü olarak, Sovyetler Birliği'nin federe birimleri olan milli örgütlenmeler, kendi kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesi temelinde farklı biçimlerde yaratılmışlardır: Birlik cumhuriyeti, özerk cumhuriyet gibi. Sovyet federahzminde *de-jure* ilan edilen federalizm prensipleriyle Komünist Parti'nin fiili hedefi olan siyasi üniterizm ve taşrada kendiliğinden başlayan "regionalizm" (adem-i merkezîyetçilik) şaşırtıcı biçimde birleşmiştir. E. Carr bu durumu nitelerken şunun altını çizmektedir: "birbiri ardına çıkan SSCB ve RSFSC anayasalarıyla artan iktidarın yoğunluğu, federal modeli üniter devlet gerçekliğine çevirme eğilimi ve anayasal kont-

rolün verimsizliği, belli anlamda ülkede uzayan olağanüstü hallere verilen bir ödündü. Sonucu hep belirsiz olan varolma mücadelesi, hiçbir zaman iktidarın adem-i merkezileşmesi ya da sertliğinin yumuşaması için el-verişli atmosfer yaratmamaktadır" (Carr 1990: 323).

Ve nihayet, SSCB sosyal ve siyasi yetkinliğe ulaşmak için birlik devleti biçiminde örgütlenmiştir. Ancak toprağının büyüklüğü ve çok milletli yapısıyla SSCB ve onun içinde RSFSC klasik federahzmin sınırları dışına Çıkmıştır. Bir başka ifadeyle, tarihi gelişim seyri içerisinde ne Sovyetler Birliği ve ne de RSFSC, reel federal ilişkiler çerçevesinde gerçek bir federal devlet olamamışlardır. Sovyet federahzminin bu farklı vasfı, SSCB'nin 90'h yıllarda belirli şartlarla (birlik cumhuriyetlerinin egemenliklerini ilanları ve Bağımsız Devletler Topluluğu Anlaşması'nın imzalanmasıyla) dağılmasına sebep olmuştur.

AÇIKLAMALAR

1 Federasyonu oluşturan birimlerin adlandırılmaları ülkelere göre farklılık arz etmektedir: ABD, Meksika, Hindistan, Avustralya, Brezilya... gibi federasyonlarda *state* (eyalet); Almanya ve Avusturya'da eyalet; Kanada ve Arjantin'de *province* (eyalet); İsviçre'de kanton; eski SSCB, Yugoslavya ve Çekoslovakya'da cumhuriyet; çağdaş Rusya Federasyonu'nda ise cumhuriyet, kray, oblast ve okrug.

2 **Etnik/millî tabanda bölünme prensibi** *{nationalno-territorialny prinsip}*: Federasyon üyelerinin statü, örgütlenme ve sınırlarının etnik-lengüistik özelliklere (bir etni-bir toprak) göre belirlenmesidir. Bu prensibe göre federe birim milli-devlet, özerk eyalet, özerk bölge şeklinde örgütlenebilir. SSCB içerisindeki birlik cumhuriyetleri(millî-devletler), özerk millî cumhuriyetler ve özerk millî eyalet ve bölgeler (oblastlar ve okruglar) etnik bölge prensibiyle kurulmuşlardır.

3 **İdari-bölgesel tabanda bölünme prensibi** *{administrativno-territorialny prinsip}*: coğrafi-bölgesel-idari faktörlere göre federe birimlerin statü, örgütlenme ve sınırlarının belirlenmesini ifade etmektedir. Çağdaş Rusya Federasyonu'nda bu prensibe göre kurulmuş, Rusların çoğunlukta olduğu 57 federe birim (6 kray, 49 oblast ve 2 federal önemde şehir- Moskova ve S.Petersburg) vardır.

4 Her ne kadar Amerikan federahzminin esasları 1787 tarihli ABD Anayasası'yla konulmuş da olsa, ilk 13 koloni arasındaki anlaşma (ki buna daha sonra yeni koloniler de eklenmiştir) federal anlaşma niteliğindedir.

- 5 Örneğin, eski Yugoslavya savaşı bitiren Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Sırbistan Başkanları arasında 21 Kasım 1995 tarihinde imzalanan Dayton Anlaşması yeni bir federasyon yaratılması sürecine son noktayı kayamamış ve anlaşmazlık konulan hala düzenlenememiştir.
- 6 Dogovor o Razgraničenii Predmetov Vedeniya i Polnomočiy Mejdu Organami Gosudarstvennoy Vlasti Rassijskoy Federatsii i Organami Vlasti v Sosta ve Rassijskoy Federatsii, 31 Mart 1992. Bu Federal Anlaşma üç belgeden oluşur: 1-Rusya Federasyonu ile "Egemen" Cumhuriyetlerin iktidar Organları Arasındaki Yetkileri Belirleyen Anlaşma; 2-Rusya Federasyonu ile Oblastlar, Kraylar, Moskova ve S.Petersburg Şehirlerinin iktidar Organları Arasındaki Yetkileri Belirleyen Anlaşma; 3-Rusya Federasyonu ile Özerk Oblast ve Özerk Okrugların iktidar Organları Arasındaki ilişkileri Düzenleyen Anlaşma. Anlaşmanın maddeleri 1993 tarihli Rusya Anayasası'na eklenmiştir.
- 7 RSFSC: Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (1917 - 1993). 1918 Anayasası ile Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (RSFSC) adını aldı. 12 Haziran 1990'da RSFSC "Bağımsızlık Deklarasyonu" ile SSCB'den ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. 12 Aralık 1993 yılında kabul edilen yeni Anayasa ile Rusya Federasyonu / Rusya adını aldı.
- 8 30 Aralık 1922 "Deklaratsiya i Dogovor ob Obrazovanii Soyuza Sovyetskikh Sotsiologičeskiı Respublik".
- 9 Zakavkazskaya SFCR-Kafkasötesi SFSC;12 Mart 1922'de Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın bir araya gelmesiyle kuruldu. Daha sonra bu cumhuriyetler 30 Aralık 1922'de SSCB'ne katıldılar.
- 10 Oblast: bölge, vilayet demektir.
- 11 Okrug; Bölge, çevre manalarına gelmektedir. Daha çok kuzeyde yaşayan az nüfuslu azınlık etnik gruplar için kurulmuştur.
- 12 Finlandiya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Estonya, Litvanya, Letonya, Kafkas Ötesi (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan), Başkurdistan.
- 13 Seçilecek devlet modeli (üniter, federal) ve devletin idari birimlerin belirlenmesi (birlik cumhuriyeti, özerk cumhuriyet, oblast ve okruglar), bu birimler arasındaki sınırların çizilmesi hususunda Bolşevikler, özellikle de Lenin ile Stalin arasında önemli görüş ayrılıkları vardı. Stalin imparatorluktan devralınan çok milletli yapı içerisinde merkeze karşı harekete geçebilecek milliyetçi akımları büyük bir

tehlike olarak görürken, Lenin merkezde "Büyük Rus"şovenizminin milletler üzerinde hegemonya kurmasından korkmaktaydı. Bu nedenle Lenin, Stalin'in savunduğu özerklik temelli (*avtonomizatsiya*) büyük bir Rusya yerine, federal sovyet cumhuriyetler birliği kurulması taraftarı oldu. Ashnda Lenin de Stalin gibi temelde federalizme ve milli bölünmelere karşıydı. Ancak iç savaş sırasında gerek Sovyet yönetimlerinin gerekse de Bolşeviklerin karşılaştıkları milüyetçi-aynıhççı hareketler federal modeli tercihten ziyade zorunlu kıldı {*Karapetyan 1999: 22; Elazar 1991: 131; Zlatopolskiy 1998: 26; Çistyakov 1966: 22-23; Zlatopolskiy 1967: 3-4; Levin 1948: 311-312; Halilov 1967:15-18*}.

- 14 1977 SSCB Anayasası'na göre Sovyetler Birliği'nin federe birimleri territorial yapılanma, yani toprağın idari birimlere bölünmesi ile ilgili sorunları bağımsızca çözmeye hakkına sahiptir (m .79). {*Konstitutsiya (Osnovnyy Zakon) SSSR. (1977), Sbornik normativ. Aktov po sov.gos.pravu. __,1984. s. 111*}.
- 15 Orta Asya'da sınırların çizilmesinde etnik farklılıklar kadar siyasi hesaplar da belirleyici olmuştur. Her ne kadar karmaşık etnik nüfusa sahip yerlerde sınırları türdeş topluluklara göre belirlemek imkansız da olsa Orta Asya'da (Türkistan'da) yapay bir ayrıştırma/taksim (*razmejevanine*) yapılmıştır. Oliver Roy'un da belirttiği gibi, dünya üzerinde ıspanyol Güney Amerikası veya Fransız Afrika'sındaki gibi daha önce var olmayan devletlerin doğumuna neden olan sömürge tarzı idari bölünme örnekleri vardır. Ama bir sömürgeci gücün yalnızca ülkeleri değil, dilleri ve millî tarihleri, hatta folklor ve edebiyatı şekillendirdiği tek örnek Orta Asya'daki millî bölünmedir. Daha önce var olan tüm idari varlıklar feshedilip, "bir etni-bir toprak" ilkesiyle Orta Asya haritası yeniden çizildi (Roy, 2000: 87-121). 1924-1925'e kadar Orta Asya'da 1920'de kurulan Harezmi ve Buhara Halk Sovyet cumhuriyetleri ve 1918'de RSFSR'ye bağlı olarak kurulan Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bulunmaktaydı, ki bunlar Orta Asya'da yaşayan halkların yerleşme yerlerinin hesaba katılmadığı eski idari bölünme çerçevesinde oluşmuşlardı. Eylül 1924'te Türkistan ÖSSC Merkezi Yürütme Komitesi, Buhara ve Harezmi Sovyetleri kurultayları Orta Asya halklarının birleşmesi kararını alır, ancak Moskova bu bölgede keyfi bir ayrıştırma işlemine başlar. SSCB'ye bağlı birlik cumhuriyeti statüsünde Özbekistan ve Türkmenistan cumhuriyetleri, Özbekistan'a bağlı Tacik Özerk Cumhuriyeti ve ayrıca iki özerk oblast kurulur: Kırgız (Kazak) Özerk SSC'ye bağlı Karakalpak ve RSFSR'ye bağlı Karakırgız oblastları. 1929'da Tacikistan Özbekistan'dan ayrılarak birlik cumhuriyeti oldu.

- 16 Örneğin, Osetlerin RSFSR'ye bağlı Kuzey Osetya Özerk Oblastı (1936) ve Gürcistan'a bağlı Güney Osetya Özerk Oblastı (1922) arasında paylaştırılması, Azerbaycan'da Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'yle Dağlık-Karabağ Özerk Bölgesi'nin yaratılması tamamen Sovyetlerdeki siyasi kaygıların birer sonucudur.
- 17 Örneğin 18 Mayıs 1944'te sürgüne gönderilen Kırım Tatarları'nın Kırım Özerk Cumhuriyeti Haziran 1945'te daha alt statüdeki Kırım Oblastı'na dönüştürüldü. On yıl sonra, yani 1954'te, aynen 1944'te Stalin'in yaptığı gibi Kırım Tatarları ve diğer halkların kaderiyle tekrar oynandı; Prezidyum kararıyla Kırım Oblastı RSFSR'den alınarak (Hruşçev'in bir hediyesi olarak) Ukrayna'ya verildi.
- 18 Belki de bu yüzden Birlikten ayrılma usulü SSCB'nin hiç bir anayasasında kaydedilmemişti.
- 19 Stalin'in milletler politikasında kendi kaderini tayin prensibi yerine "Birlik" içerisinde milletlerin eşitliği ve gelişmesi önem kazandı.
- 20 SSCB II. Dünya Savaşı'nda ilhak edilen Baltık ülkeleri ve Moldavya da dahil olmak üzere, hiyerarşik bir yapı içinde dizilen ve büyük çoğunluğu aslında ayrı etnik guruplara tekabül eden 15 birlik cumhuriyeti, 20 özerk cumhuriyet, 8 özerk oblast ve kuzeyde ve doğuda yaşayan az nüfuslu etnik azınlıklar için oluşturulmuş 10 milli okrugdan oluşan federal bir idari-coğrafi yapıya sahipti.
- 21 Stalin bir taraftan federasyonun geçici olduğunu ileri sürerken diğer taraftan da milli kurumlar (birlik cumhuriyetleri, özerk cumhuriyetler, milli okruglar, reyonlar/bölgeler ve köy şuraları/s elsovyetler) inşa etmekle meşguldü. Stalin aynı zamanda milli kurumlar arasındaki birlik cumhuriyeti statüsü kazanma mücadelesinin de başlatıcısıydı.
- 22 XIX.yy.da üzerinde tartışılmaya başlanan egemenliğin bölünebilirliği konsepti (P.Laband, H. Yellinec), bugün hala güncelliğini korumaktadır.
- 23 "Dualist federalizm" modelinin özü iktidarın iki seviyeli yapısıdır. Bunlardan her biri kendi yetki sınırları içerisinde diğerinden bağımsızdır. Bu tür federasyonların, farklı isimlerdeki (eyalet, kanton, cumhuriyet vb.) federe bmmlerinin tek birlik içerisinde mutlak birleşmelerini öngörmediği kabul edilmektedir (Karapetyan 1999: 6).

- 24 Yirmiden fazla federal ülkenin anayasasında federasyon üyelerinin egemenliğinden bahsedilmemektedir. Sadece İsviçre ve Meksika anayasalarında federe birimlerin egemenliği formel olarak tanınmıştır (Federatsiya v zarubejnih Stran 1993: 13-15).
- 25 SSCB Yüksek Sovyeti'nde birlik cumhuriyetlerini temsil eden meclis.
- 26 Burada dikkati çeken bir husus, çağdaş Rusya Federasyonu'nda siyaset adamları, hukukçular, felsefeciler ve tarihçilerin Rus federalizminin gelişimi konulu konuşma ve yayınlarında çoğu kez üniter devlet yapısına karşı konjktürel yaklaşımlar göze çarpmaktadır. Bunlardan bir kısmına göre üniter devlet yapısı Rusya'nın gelişimi için en başta gelen felakettir. "Federalizm" kelimesine en baştan olumlu manalar yüklenirken, "üniterizm" kelimesine ise olumsuz anlam verilmektedir. Örneğin, "federalizm" kelimesi "demokrasi", "hukuk devleti", "hümanizm" kavramlarıyla aynı sırada mütalaa edilirken, "üniterizm" "totaliter devlet", "zorlama" kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Bununla bağlantılı olarak federalizm, çoğunlukla demokratik gelişimi ifade eden adem-i merkezîyetçilikle, üniterizm ise totalitarizm ve otoriterizme özgü merkezîyetçilikle özdeşleştirilmektedir.

Kaynakça

- ABDULATIPOV R.G., BOLTENKOVA L.F. (1994), *Opiti Federalizma*. Moskova.
- ABDULATIPOV R.G., BOLTENKOVA L.F., YAROV Y.F. (1992), *Federalizm v İstorii Rossii Kitap I. Moskova.*
- BAGLAY M.V., GARBIÇIDZE B.N. (1999), *Konsüüüisionnoye Pravo Rossiyskoy Federatsii*, Moskova.
- BINDER M.A. (1980)**, *Novaya Konsüüüisiya i Nekotoriye Voprosi teorii Sovyetskogo Federalizma, Konstitutsionnye Osnovi Gosudarstva v Razvitiı Sots. Ob-ah. Alma-ata.*
- CARR E. (1990), *İstoriya Sovyetskoy Rossii*. Cilt: 1,2. Moskova.
- CARR E. (1990)**, *Russkaya Revalutsiya otLenina do Stalina: 1917-1929*. Moskova.
- ÇİRKİN V.Y. (1997)**, *Sovremennoye Federativnoye Gosudarstvo*. Uçebnoye Posobiye. Moskova.: izd. MNİMP,.
- ÇİSTYAKOV O.İ. (1966)**, *Sıanovleniye Rossiyskoy Federatsii (1917-1922)*. Moskova.
- DOROGIN V. (1948)**, *Suverenitet v Sovyetskom Gosudarstvennom Prave*. Moskova.
- ELAZAR D. (1991), *Exploring Federalism*. The University of Alabama Press in the United States of America.
- Federalizm: *Ensiklopediçeskiy Slovar*, (1997), Moskova: DMFRA-M, *Federatsiya v zarubejnih Stran. red. Kovaçeva D.A. (1993)*, Moskova.
- GALISSO R. (1993)**, *Odoleyeı Naıisionalizm ili naıisionalizm Odoleyeı Nas: Speisializirovannaya İnformatsiya. Referat. Moskova: RAN İNİON.*
- HALILOV A.M. (1967)**, **RSFSR - Soisialisiıçeskoye Federativnoye Gosudarsivo. Kazan.**
- İnostrannoye Konstitutsionnoye Pravo. (1996), Moskova: Yürist,.
- JELEZNOV B.L. (1989)**, *Sovyetskoye Avtonomnoye Gosudarstvo*. Avtoref. Dis. Yür.nauk. Moskova.

- KAGEDAN A. (1990) *"Territorial Uniİs and Nationality Policy"*, Huttenbach H.R. (der.) *Soviet Nationality Policies*, Londra. Mansell.
- KARAPETYAN L.M. (1999), *Federalizm i Prava Narodov: Kurs Lektsiy*. Moskova: "İzd. PRIOR".
- KİM A.İ. (1960), "K Voprosu o Gosudarstvenno-pravovoy prirode RSFSR", *Pravovedeniye..Nol*.
- KOZLOVA D.Y. (1996), *Konstitutsionnoye Pravo/Uçebnik*. red. Moskova.
- Konstitutsionnoye Pravo zarubejnih Stran/Uçebmk*. Red. STRAŞUNA B.A. (1995), Moskova.
- KOZLOVA E.İ., KUFTANIN O.Y. (1995), *Konstitutsionnoye Pravo Rossii/Uçebmk*.
- KURAŞVİLİ K.T. *Federativnaya Organizatsiya Rossiyskogo Gosudarstva*, Moskova: Kompaniya Sputnik 2000,
- KUŞKİN Y.S., Çistyakov O.İ. (1987), *Oçerkİstorii Sovyetskoy Konstitutsii*. Moskova: Polizdat.
- LEPEŞKİN A.İ. (1977), *Sovyetskiy Federalizm: (Teoriya i Praktika)*. Moskova.
- LEVIN İ.D. (1948), *Suverenitet*. Moskova.
- MAGEROVSKIY D.A. (1923), *Soyuz Sovyetskih Sotsialistiçeskih Respublik*. Moskova.
- MELKUMOV A.A. (1998), *Kanadskiy Federalizm: Teoriya i praktika*. Moskova: "Ekonomika".
- Problemi Suvereniteta v Rossiyskoy Federatsii*, (1994), Moskova.
- PUSTOGAROV V.V. (1992), "Çleni federatsii kak Subyekti Mejdunarodnogo Prava", *Sov. Gosudarstvo i Pravo.. Nol*.
- RAVIN S.M. (1961), *Prinsipii federalizma v Sovyetskom Gosudarstvennom prave. L*.
- ROY O. (2000), *Yeni Orta Asya ya da Milliların İmal Edilişİ*. Metis Yayınları, İstanbul.
- STALİN V.İ. *Soçineniya*, C.4.
- STALİN V.İ. (1937), *Marksizim i Natsionalniy Vopros*, Moskova.

- STREKOZOV V.G., (1995), *Kazantsev Y.A. Gosudarsîvennoye (Konstitutsionnoye) Pravo Rossiyskoy Federatsii I Uçebnik.* Moskova.
- ŞEVTSOV V.S. (1972), *Suvereniîet sovyetskogo Gosudarstva.* Moskova.
- TOPORNIN B.N. (1990), "*Konstitutsionnoye Reforma - Put k Pravovomu Gosudarstvu*", *Sov. Gosudarstvo i Pravo.. No 4.*
- UMNOVA İ.A. (1998), *Konstitusionniye Osnovi Sovremennogo Rossiyskogo Federalizme.* Moskova.
- UVAROV A.A. (1992), "*Novoye Ustroystva Rossiyskoy Federatsii*", *Gosudarstvo i Pravo.. No 8.*
- Vedomosti Syezda Nar. Deputatov SSSR i Verhov. Sovyeta SSSR. (1990). No: 15.
- YAŞENKO A.S. (1912), *Teoriya federalizma. Opit Sintetiçesкой teorii Prava i Gosudarstva.* Yüryev.
- YAŞENKO No.S. (1996), "*Russkiy Federalizm*", *Federalizm, No 1.*
- ZLATOPOLSKIY D.L. (1998), "*Federatsiya i Natsionalny Vopros (İstoriçeskiy opit Sovyetskogo Soyuza)*", *Vestnik MGU. Seri.II, PRAVO.. No 5.*
- ZLATOPOLSKIY D.L. (1967), *SSSR - Federativnoye Gosudarstvo,* Moskova.

World Experience of Federalism and the Soviet Federalism

Dr. Bekir DEMİR

Abstrac: in this essay, different kinds of federation models existing in the world (the contractual federation, the constitutional federation, the federation created "from above", federation on the basis of the union, federation on the basis of an autonomy etc) are considered. The Soviet model of federalism is compared to main principles of federalism. Framevork of this analysis is composed of the main principles of federalism and contradictions between praetice and legal basis of the Soviet federalism.

Key words: *USSR, RSFSR, Soviet Federalism, Federation, Right to Withdraw, Sovereignty*

Мировой Опыт Федерализации Государств и Советский Федерализм

Бекир ДЕМИР, к. н.

Резюме: В этой работе рассматриваются различные виды федерации, существующие в мире (договорная федерация, конституционная федерация, федерация, созданная «сверху», федерация на основе союза, федерация на основе автономии и т.д.), и советская модель сравнивается с этими моделями федерализма. Основой сравнительного анализа являются основные принципы федерализма и противоречия между практикой и юридической основой советского федерализма.

Ключевые слова: СССР, РСФСР, советский федерализм, федерация, право выхода, суверенитет.